

**Олександра
Нестерцова-Собакарь,**
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОЗНАКА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Принцип верховенства права є вираженням проведення такої політики української держави, яка відповідає потребам суспільства і не може виходити за межі права, високих моральних принципів, закладених у ньому [1, с. 20, 22]. Конституція закладає основи здійснення політики державою, яка ґрунтується на засадах справедливості, моральності, раціональності, виваженості, взаємодії та співвідпорядкованості різних політичних сил у суспільстві на основі права. Можна констатувати, що здійснення політичного курсу у державі поза межами верховенства права є своєрідною формою посягання на конституційний лад і попередження таких випадків забезпечується заходами конституційно-правової відповідальності.

В системі принципів конституційного права принцип верховенства права займає особливе місце та є винятковим політико-правовим ідеалом сучасного суспільства. Підтримка цього принципу є унікально всеосяжною, оскільки за верховенство права виступають всі, практично без винятку, країни, незважаючи на відмінності в їх економічних, політичних, правових системах. Крім того, принцип верховенства права набуває міжнародного значення. Отримуючи своє відображення в міжнародних документах, цей принцип набуває статусу міжнародно-правового стандарту для країн, що прагнуть побудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства, а також є умовою інтеграції в світові та регіональні спільноти.

У зв'язку з цим принцип верховенства права набуває надважливого значення і для України, що прагне формування демократичного суспільства і правової держави. Цей принцип відображено в Конституції та законах України, а також в ряді міжнародних договорів, однією із сторін в яких виступає Україна. Так, у частині 1 ст. 8 Конституції України проголошено, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». Цей принцип закладено в основу діяльності органів державної влади [2].

На сьогодні принцип верховенства права вже не обмежується рамками національної правової системи. Його зміст набуває нових відтінків у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні. А принцип верховенства права разом із демократією та повагою до прав і свобод людини та громадянина – це ключові, основоположні ціннісні орієнтири європейської

доктрини праворозуміння. Відповідно, це «три кити» європейської цивілізації, що заклали фундаментальні засади суб'єктів міжнародного, європейського та внутрішньодержавного права [3, с. 58].

Реальне та ефективне забезпечення принципу верховенства права неможливе без позитивної діяльності держави, без юридичного інструментарію чинних правових норм. Так, верховенство права являючись фундаментальним правовим принципом знайшов відображення у чинному законодавстві України, яке, наприклад, врегульовує діяльність Національної поліції України, зокрема: - у ст. 8 цього закону передбачено, що: «Поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази. Накази, розпорядження та доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України»; – ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію» закріплює, що: «Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Отже, заснована на дотриманні принципів законності та верховенства права, діяльність працівників Національної поліції сприяє забезпеченню реалізації прав і свобод людини та громадянина. Зазначене є показником того, що закон у державі має вищу юридичну силу. Зазначена діяльність працівників Національної поліції носить публічний характер та ототожнюється громадянами з діями самої влади і є показником того, наскільки держава забезпечує законні права та свободи своїх громадян.

П.М. Рабінович розкриває верховенство права через співвідношення права з правами особи. В одній з його робіт принцип верховенства права інтерпретовано як пріоритетність у суспільстві, передусім, прав людини, що має прояв переважно в таких рисах державного і суспільного життя:

– закріплення в конституційних та інших законах держави основних прав людини (закони, які суперечать правам і свободам людини, є неправовими законами);

– панування в суспільному і державному житті таких законів, які виражають волю більшості чи всього населення країни і відображають при цьому загальнолюдські цінності й ідеали, насамперед, права і свободи людини;

– врегулювання відносин між особою і державою на основі принципу: «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;

– взаємовідповідальність особи і держави [4, с. 12].

Правовими гарантіями конституційного ладу виступають дія принципів верховенства права, справедливості та процедура внесення змін до Конституції України. Як правило, верховенство права пов'язується з ідеєю панування права, як співвідношення права і держави, права і політики тощо. При цьому звертається увага на провідну, визначальну роль верховенства закону

у власному розумінні у правовій системі. У співвідношенні верховенства права і верховенства закону вбачають прояв загального й особливого [5]. Ю. Тодика вбачає тісний зв'язок між верховенством права, верховенством конституції та закону [6, с. 67].

Отже, верховенство права як фундаментальний правовий принцип, є основою його системи та виявляється у сукупності таких засад: наявності раціонально необхідної та достатньої сукупності (нормативно-правових актів, що відповідають засадам справедливості, свободи, рівності, гуманності, пропорційності при обмеженні суб'єктивних прав; повному та всебічному регулюванні суспільних відносин, що потребують такої регламентації; здійсненні публічної влади виключно на основі та в межах права, тобто обмеженні публічної влади правом – верховенство правового обмеження публічної влади; визнанні багатоаспектної ролі права у громадянському суспільстві, його розвиток як правового суспільства; гарантуванні, забезпеченні та захисті прав і свобод людини в правовому порядку; відповідному стані суспільної свідомості на основі поваги до права як соціальної цінності та засобу захисту правди і справедливості, інтересів усього суспільства та кожної окремої людини.

Характерними ознаками реалізації принципу верховенства права можна вважати наступні: 1) право закріплює (перш за все в конституціях) основи суспільного, державного ладу і правового становища особистості, на цій базі розвиваються (повинні розвиватися) всі інші відносини в суспільстві; 2) право від імені суверенної публічної влади – державної влади, а в кінцевому рахунку від імені влади народу, суспільства встановлює суспільно значущі повноваження для фізичних та юридичних осіб, інших учасників правовідносин, тобто суб'єктивні права та обов'язки, воно регулює (стимулює, заохочує, обмежує, забороняє та ін.) всі основні відносини в суспільстві, які повинні бути належним чином врегульовані; 3) право визначає міру регулювання, здійснюваного іншими різновидами влади в суспільстві (наприклад, громадської влади добровільних об'єднань по відношенню до їх членів або персональною батьківською владою в сім'ї); 4) верховенство права означає зв'язаність правом поведінки і діяльності всіх фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, органів держави тощо.

1. Основи конституційного права України / За редакцією академіка АПрН України, професора Копейчикова В.В. К.: Юрінформ, 1997. 208 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

3. Верховенство права як принцип правової системи : проблеми теорії: монографія / ред. Ю. Шемшученко. К: Юридична думка 2008. 344 с.

4. Рабінович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) [Текст] / П. М. Рабінович; Акад. прав. наук України. Х. : Право, 1997. 63 с.

5. Селіванов В. Методологічні засади запровадження конституційних принципів «верховенства права» і «верховенства закону». *Право України*. 1997. № 6. С. 13.

6. Основы конституционного строя Украины : [Учеб. пособие] / Ю. Н. Тодика; Нац. юрид. акад. Украины им. Я. Мудрого, Акад. правовых наук Украины. Харьков : Факт, 1999. 318 с.